

IBRIS

We know
books

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Iorga, Nicolae

ISTORIA LUI MIHAI VITEAZUL/ Nicolae Iorga –

București: Paul Editions, 2023

ISBN: 978-606-9703-87-8

Redactare: *Mihaela Enache*

Nicoleta Monoran

Tehnoredactare: *Paul Editions*

Coperta: *Lucian Enache*

Paul Editions

Șos. Ștefan cel Mare nr. 15, Sector 2, București

www.pauleditions.ro

e-mail: pauleditions@gmail.com, office@pauleditions.ro,

vanzari@pauleditions.ro, nicoleta.petcu@pauleditions.ro,

mihaela.enache@pauleditions.ro

tel: 0730.660.427; 0731.884.583

Tipar: ARTPRINT

E-mail: office@artprint.ro

NICOLAE IORGA

ISTORIA LUI
MIHAI VITEAZUL

La editarea acestei cărți s-a folosit varianta
N. IORGA – ISTORIA LUI MIHAI VITEAZUL
PUBLICATĂ DE MINISTERUL APĂRĂRII
NAȚIONALE, BUCUREȘTI 1935

PARTEA I

Introducerea din 1902

De mai multe ori până acum am avut prilejul să povestesc istoria celor întâmplare prin noi într-un timp de la care s-au strecurat trei sute de ani cu soarta schimbătoare. Începând, cum trebuie să începă orice cercetător cu sârguința pentru adevăr, cu monografiile, am schițat acum un an, când ajunseseam a cuprinde tot câmpul cu ochii, tabloul întreg și, puțin după aceasta, într-o cărtică pe înțelesul oricui, vorbind adică inimii fiecăruia, am încercat să exprim poezia subiectului, adică adâncul lui înțeles omenesc, farmecu-i de luptă biruitoare sau nenorocită.

În gândul meu, niciuna din aceste lucrări nu putea fi cartea definitivă ce se cuvenea de mult timp celui mai viteaz dintre români și ce i se cuvine mai ales acum, când de la moartea lui se ridică al patrulea veac, cu zori de speranțe noi.

Toate viețile omenești se alcătuiesc din nesfârșite amănunte, dintre care unele n-au niciun înțeles deosebit pentru firea aceluia în activitatea căruia ele trebuie să se întâmpine, ca și în activitatea multora, sau chiar a tuturor. Asupra unei părți din ele se oprește povestitorul trecutului, dar numai pentru a se folosi în descrierea unei epoci, când o poate caracteriza pe aceasta măcar, ceea ce nu se întâmplă totdeauna. Sau ele sunt adunate cu evlavie, deși puțin însemnate în esența lor, pentru că sunt singurele rămășițe pe care le-a aruncat pe țărnul amintirilor distrugătorul val al timpurilor. De la ele începe atuncea tâlcul, care e cu atâta mai deplin, cu cât mai mare e puterea istoricului în a întregi din puțin cele multe care au fost și care trebuie vrăjite din pieirea în care se păreau îngropate.

O narațiune istorică nu spune cât spun izvoarele, și acestea sunt înaintea meșterului nu pentru a le strămuta pe paginile lui,

câte sunt acele izvoare, nici pentru a se opri și el la hotarele lor, datorate întâmplării priincioase sau vrăjmașe. O carte nu e – sau nu *trebuie* să fie – un *corpus* al știrilor privitoare la subiect, ci și mai mult și mai puțin decât atâta. Înțelegând izvorul, nu ca un obiect de discuții abstracte, sau ca un prilej pentru a născoci fantasmе personale pe cerul albastru al închipuirii, unde ele se ivesc și se împrăștie, ci ca un glas viu străbătând până la noi din trecut, uneori tare ca un strigăt de război, ca o protestare de revoltă, ca un îndemn la luptă, alteori ca o șoaptă de păreri de rău mărturisite, să ascultăm. Când vorbele nu vor fi pentru noi, ci vor fi mântuite fără folos din uitarea largă, le vom lăsa să treacă spre a ajunge poate la acela pentru care sunt menite în vreo socoteală mărunță. Iar, alteori, când ele vor începe numai, ne va fi îngăduit a întregi, întemeindu-ne pe acea asemănare dintre ființele omenești din aceeași vreme, și, atât de adeseori, din orice vreme, pe care se reazemă și înțelegerea dintre oamenii aceluiși timp și aceea, mai grea, dintre dâșii și acei ce au umblat înaintea lor pe pământ.

Într-o istorie a lui Mihai Viteazul are cineva și datoria de a alege și aceea de a întregi. Lămuririle sunt întâi foarte puține, câte pot să rămâie despre traiul unui fecior de Domn care-și ascunde neamul, care, așteptând Domnia din mâinile norocului, nu se împărtășește lesne de boierii ce se dau de către aceia care i-au răpit „moștenirea“ părintelui. Un nume în câteva documente, ca martor formal al întăririlor și judecăților făcute de un Voevod din alt sânge, dușman. Vreo isprăvnicie domnească, grija unei lucrări în care să se pomenească numele altuia. Și, pe lângă aceste indicații, nimic alta decât povești naive sau tragice, pe care le-au trezit în mințile oamenilor furtunoasa lui mărire de cuceritor, sau vreun cuvânt pierdut în rânduri ce au sarcina să ne vorbească de alții, care erau ei cei mari atuncea.

Sunt trei cronici de țară totuși – pe lângă cele multe străine – de la care s-ar aștepta lămuriri pentru aceste întunecate timpuri ale începutului, ale avântului către soarele gloriei. Dar una vorbește mai mult de boierii care au hrănit ori plătit pe scriitor: de Buzești. Alta ni s-a păstrat numai în prefacerea făcută de un străin, drumet întâmplător pe la noi, care spune și el după un scriitor oficial ce are în vedere numai Domnia. Cea de-a treia, scrisă de un zugrav armean, din care împrejurările au făcut un agent politic cunoscut

în tot Răsăritul turcesc, aceea, nefiind nici a Curții, nici a rivalilor boierești ai Curții voevodului și venind totodată de la un om ager și un bun cunoscător al lucrurilor ce se petrecuseră în preajma sa, va fi cuprins mai multe. Dar din ea n-au rămas decât două frânturi, traduse latinește, în proza latină a unui istoric ardelean.

Pentru acest timp al grelei hotărâri, aducătoare de primejdii, și al celor dintâi biruințe, abia se află ceva în ziarele sau în expunerile meșteșugite ale străinilor. Pe aceștia nu-i privesc încă decât foarte de departe asemenea lucruri. Ele ar fi ajuns totuși la urechea publicului european, dacă ar fi avut interes la aceasta marele lăudăros de care Mihai făcuse să-i atârne țara pentru a nu fi singur în ziua când va da socoteală Turcilor jiginiți. Inșă Sigismund Bathory, noul apărător al Crucii, nu stătuse alături cu „Voevodul său” muntean în lupta de la Călugăreni și-i era tot una dacă despre această biruință neașteptată se va vorbi mult sau puțin, între aceia care puneau cununa faimei pe fruntea ostașilor Credinții.

Aici, în toată această vreme a pribegiei la Curțile uzurpatorilor, a rătăcirii pe la ușile meghistanilor din Țarigrad, a suferințelor de datornic care nu poate plăti decât prin rușinea zilnică ce înghite, a fiorului de revoltă și a celor dintâi lovituri ale brațului răsplătitor – trebuie puse în lumină lucruri ce se întrevăd abia. La această sarcină, care nu e o falsificare decât atunci când istoricul e un spirit fals sau sărac, ne ajută cunoașterea altor împrejurări ca acestea și altor fapte asemănătoare. Știm bine cum au crescut alți copii domnești decât Mihai fiul lui Pătrașcu-Vodă, cum au cumpărat Scaunul părintesc alți pretendenți decât Banul Mihai, cum s-au pregătit pentru sfărâmarea piedicilor alți războinici decât Mihai-Vodă.

Fără aceste apropieri, la care suntem pe deplin îndreptățiți prin repetarea neapărată, în forme puțin deosebite, a situațiilor obișnuite din aceiași epocă, toată această parte, vremea pregătirii eroului și silinților prin care-și dezmoști mâna, s-ar înfățișa palidă și lipsită de interes. Ar fi o descurcare de date, din care ne-am alege numai cu cunoștința celor făcute, și nu cu înțelegerea deplină a sufletului din care ele izvorără și altele, mai mari, erau să izvorască.

Aici e, prin urmare, mai mult o reconstituire, o îndeplinire,

decât o urmărire a izvoarelor sau a acelora din ele ce spun mai multe și cu mai mare siguranță de adevăr.

Altfel e de la 1598 înainte. Soarta Ardealului e acuma în joc, și în hotărârea ei se vede din ce în ce mai bine că Voievodul muntean are să-și spuie cuvântul, așa cum înțelegea el s-o facă; trăgând sabia, încercată față de Turci, împotriva prietenului Turcilor care era cardinalul Andrei, „popa” păgânilor. Solii vin acum la dânsul, trimit știri, fac la întoarcere rapoarte bogate. Ce gânduri are Mihai, străjerul de la Dunăre al împăratului creștin, ce voință se zbate în sufletul lui, nerăbdătoare, sunt acum lucruri ce privesc pe multă lume care se teme, nădăjduiește sau așteaptă. Niciodată până atunci cineva din neamul nostru nu fusese urmărit așa de aproape de ochii neadormiți ai interesului.

Mihai trecu munții, în ciuda vrăjmașilor și fără voia deplină a prietenilor și stăpânilor. Vântul biruinței suflă din nou în steagurile lui binecuvântate de dreptatea dumnezeiască. Ardealul i se așternu la picioare, și Alba-Iulia Bathoreștilor avu un „crai” român, un „văcar” purtător de coroană.

Împăratul primi atunci ceea ce nu îndrăznise a cere. Nu numai atât: el voi să aibă Ardealul, nu numai pentru sine, pentru autoritatea sa de suzeran, ci pentru sfetnicii, pentru generalii și dregătorii săi, ca o țară ce-i fusese vândută de cine avea dreptul asupra-i. Mihai să lase cât mai mult din drepturile sale, căpătate într-un război drept, cu primejdia vieții, să fie cât mai supus, mai umilit, mai șters, — să se ducă, dacă se poate, pentru a se lupta iarăși la Dunăre cu împărăția necredincioșilor.

Spre a se ajunge la acest scop, se întrebuiță moneda mare și mică a înșelătoriei. Scrisori de mulțămire, îndemnuri, propuneri; ambasadori, agenți, comisari și spioni. O corespondență de fiecare zi porni din Ardeal, unde se „negocia” în așteptarea furtunii ce dezrădăcinează pe cei ce sunt prea îndrăzneți, sau către Ardeal. În cea mai mare parte, ea ni s-a păstrat. Și, alături cu dânsa, mormane de știri, uneori foarte bune și folositoare, menite să mulțamească dorința de-a afla a principilor și particularilor ce se interesau de politică. Fără să se enumere ce veni pe urmă: paginile elegante ale oamenilor de carte și de școală, ale scriitorilor lustruiți din Europa cultă, ale istoricilor și moralizatorilor prin mijlocirea faptelor petrecute.

Apoi, Ardealul, care plătea, blăstămând, birurile cuceritorului, era pe atunci o țară mult mai luminată decât a noastră, o provincie în orașele căreia se obișnuia să se însemne și să se păstreze cu scumpătate amintirea vremurile rele ca și a celor bune. Negustorii sași, care făcuseră studii, diecii unguri scriseră în latinește, nemțește și ungurește despre „tirania Valahului”, sub a cărui opincă se zvârcoleau. Pas cu pas, îl putem urmări pe Mihai după aceste notițe, anale și cronici ardelene, după socotelile amănunțite ale cheltuielilor făcute de cetăți, precum și după rapoartele comisarilor și trimișilor de toată mărimea îl putem urmări sufletește, gând cu gând.

Mai mult încă. Dascăli, boieri, vlădici greci își rimează proza incorectă pentru a înălța amintirea fulgerătorului viteaz, și ceea ce numeau ei poeme se află azi sub ochii noștri. În Polonia erau de aceia, printre rutenii pravoslavnici, care voiau să coboare o nouă coroană, aceasta în adevăr regală, asupra capului lui Mihai. Se putea să nu se vorbească și aici, în vorba trainică a cronicilor, despre isprăvile acestui om neobișnuit, care râvnea tot mai sus?

Un ziar al vieții exterioare a marelui strămoș s-ar putea face, amănunțit, după atâtea știri, și ar fi o lucrare de folos. O culegere, a tuturor zvonurilor din toate unghiurile faimei s-ar putea face, și ar fi foarte bogată. Luptele lui sunt notate în cele mai mici amănunte, și o sigură istorie militară a neobositului dătător de lupte e cu putință. Tot așa socoteala banilor ce a stors de la învinși, în numele nevoii atotputernice, înșirarea, în monografii, a isprăvilor ostașilor lui, ș. a.

Dar aici mărginirea subiectului se impune. Fără o alegere, expunerea ar fi lipsită de proporțiile ce trebuie păstrate. Aceasta chiar ținând seamă de însemnătatea mai mare pe care o are această a doua perioadă, nu numai pentru istoria generală a timpului, ci și pentru cariera Voievodului nostru. În acești ani a trăit el mai mult decât în toată tinerețta lui fără strălucire; în acești ani, de mândrie mulțămită, de nouă ambiție lacomă, de frământări cu aceia care voiau să răpească prada leului înșelându-i ochii cu false ispite, în acești ani de înfrângere, de strașnică durere, de umilință adâncă înaintea norocului vitreg. Atunci i-au săgetat mai multe gânduri în minte și atunci fericirea ca și nenorocirea a făcut mai mult

să-i zvâcnească inima. Astfel, și nu numai prin strecurarea zilelor anului, se măsoară viața oamenilor.

Dar, oricum, izvoare trebuie jertfite aici, iar altele ascultate numai când spun ce trebuie să fie ascultat. În izolarea lor, Călugărenii, despre care știm așa de puțin, vor fi cuprinzând și ei destul din desfășurarea sufletului acestuia de patimă.

După cercetarea unor izvoare noi, concepția mea asupra politicii și persoanei lui Mihai nu s-a schimbat. Deci ideea dominantă și culoarea povestirii vor rămâne aceleași ca și în lucrările mele anterioare, de la „Basta și Mihai Viteazul” până la „Istoria lui Mihai Viteazul pentru poporul românesc.”¹⁴

Mihai e, înainte de toate, un ostaș, în cel mai deplin și mai frumos înțeles al cuvântului. Nu un ostaș de pradă, cum erau atâția pe vremea lui, cum era rivalul și ucigașul lui de mai târziu, Basta: mâinile lui s-au pătat de sânge numai în luptă cinstită. Bani a luat mulți, dar era pentru plala lefurilor, fără care nu se putea avea o armată gata oricând de luptă și împotriva oricui: lui nu și-a adunat o comoara, ca să i se închine. Crud n-a fost, nici când ar fi trebuit să fie, pentru a înăbuși cu sânge limbile de flacăra ale răscoalei; n-a taiat capete decât acasă la dânsul, în Țara-Românească, ale boierilor ce se ridicaseră împotriva persoanei sfinte a Domnului lor; magnaților ardeleni nu li s-a atins un fir de păr din creștet. De răul altuia, fie și un dușman de moarte, nu s-a bucurat, și înaintea capului sângeros al lui Andrei Bathory el și-a întors fața, compătimitor, spunând scurte cuvinte de plângere venite din inima; în urma sicriului acestui „Crai” învins, îl văzură, mișcat, purtând, creștinește, făclia, în asprele lui mâini deprinse cu sabia.

Nerăbdător, pripit uneori, supus cu totul marilor visuri ce-i arătau calea către culmile izbândeii, ascunzându-i prăpastia nenorocirii, viața lui, de când a început în adevăr s-o trăiască, e o revărsare de foc. Între cei care schimbau vorbe de zăbavă când nevoia se arunca asupra lor, el miră și înspăimântă pe cine are a face cu dânsul și asupra căruia trece suflarea sălbatică a mâniei sale. Nu cruță pe nimeni în cuvintele nemăsurate ce i se desfac

¹⁴ Vezi *Luptele Românilor cu Turcii de la Mihai Viteazul încoace*, București, Socec, 1889; *Scurtă istorie a lui Mihai Viteazul, în amintirea celor săvârșite acum trei sute de ani*, București, Socec, 1900.

arzătoare, de pe buzele înflăcărate, și sfarmă, mai bucuros, astfel, într-o furtună care-l liniștește, îl înseninează iarăși, rodul unor îndelungate stăruinți pe căile ceremonioase ale diplomației. Dar ce-i pasă lui în aceste clipe, când puterea ce zace într-însul se vedește prin fulgerarea muștrării și amenințării!

În această furie de care e cuprins înaintea înșelării, încetinelii, nepriceperii altora, e o netăgăduită sinceritate. Nu e un Napoleon I-iu, care joacă un rol de tragedie pentru a mișca pe cine nu-i cunoaște apucăturile. Dovadă că mânia aceasta nu-i strică nimănui mai mult. Și, când vede ce a făcut, ca un sincer ce este, căința-l cuprinde întreg, fără să se gândească despre aceasta, la paguba lui. Îi pare rău că a fost aspru, că a înfruntat, și vrea să i se ierte din inimă.

Crede în dreptate, precum crede în Dumnezeu, care dă biruință oștilor, socotind ce le-a făcut să se coboare pe câmpul de luptă. Poate fi, în adevăr, ceva mai mișcător decât, în timpuri de aprigă nenorocire, fără țară, fără prieteni, fără familie, – ucisă poate de dușmani, înurmă – călătoria lui la împăratul, ca la un izvor de dreptate, ca la un răsplătitor după fapte, ca la un părinte și domn, caruia până la sfârșit i-a păstrat credința?

Viteaz era cât poate să fie cineva. Ceva mai ascuns, mai prevăzător, gata la minciuni să fi fost și la călcarea jurămintelor, stăpânirea lui s-ar fi prelungit. Dar amintirea i-ar fi rămas alta, și el n-ar fi, cum este, un chip de curată și desăvârșită poezie tragică.

Autorii de cărți simțite își iubesc eroii. Mihai e mai vrednic de această iubire decât foarte mulți alții: pentru însușirile rare de soldat, pentru nenorocirea sa grabnică, și, nu mai puțin, pentru rectitudinea sufletului său limpede.

Și, când el e din poporul meu răspândit și astăzi sub toate stăpânirile străine, apăsător de o nedreptate care pe unele locuri e mai veche de o mie de ani, când el a înconjurat pentru totdeauna cu strălucire numele nostru și l-a buciumat în lumea largă din buciumele lui de război, când printr-însul s-a săvârșit odată – *singura* dată – uimitoarea minune a străngerii noastre laolaltă sub același steag de biruință pe care-l vedem iarăși fluturând asupra ni în cele mai bune și mai sfinte visuri ale noastre, cum aș putea să nu închin prinosul smeritei mele iubiri Străbunului!

Notă din 1935

Aceste pagini de mult uitate erau pentru Mihai Viteazul un pios prinos, pentru noi o mare speranță.

Alte lucrări m-au împiedicat de a duce mai departe povestea marilor isprăvi ale Viteazului.

La 1904, un bănățean, Ion Sârbu, om de mare muncă și de ascuțită critică, dar nu un scriitor și încă mai puțin un suflet de poet, s-a oprit și el asupra lui Mihai în a sa „Istorie a lui Mihai Viteazul“ din care a ieșit un volum (1904) și o fasciculă (1907).

Cred că a venit vremea să duc până la capăt, în zile mari, dar grele, după împlinirea miraculoasă a visului, ceea ce acum peste treizeci de ani începusem.

Pentru multă lume poate fi un îndemn, pentru atâția și o învățătură.

CAPITOLUL I

Familia lui Mihai Viteazul

Mihai Voievod al Țării-Românești, cuceritorul Ardealului și al Moldovei, era fiul lui Pătrașcu Voievod: așa se numește el în toate actele lui, și n-avem niciun cuvânt pentru a nu-i da credință. Acum în urmă, în ale sale *Cercetări istorice*, d. Ilie Minea observă că, ținându-se seamă de data morții lui Pătrașcu și de vrâsta atribuită lui Mihai în portretul de Sadeler, el ar ieși fiu postum. Dar vârsta atribuită de pictor poate să fie greșită. Falșii copii de Domni sunt încă pe această vreme o excepție rară. Această origine domnească îi va fi ajutat cariera foarte repede ca boier, făcându-l să poată lua steagul de Ban al Craiovei la o vârstă când trecuse puțină vreme peste treizeci de ani. După ce ajunsese Domn măcar, alții din sângele sau dintre rudele lui Pătrașcu îl recunoscără ca al lor: în Ardeal, către sfârșit, întâlnim lângă dânsul pe un fiu al lui Petru Cercel, un nepot deci al lui Pătrașcu-Vodă, Marcu, pe care-l socotea, ne spune un străin, „ca pe fiul său²”. Partizani ai lui Mihai, care au pus să-i zugrăvească domnescul chip în biserici înălțate de dânsii, îl așează alături de al aceluiași frate, Petru Cercel³.

Pătrașcu-Vodă fusese numit de recunoștința unei țări întregi, care nu era deprinsă cu virtuți ca ale lui, de blândețe, de înțelepciune împăciuitoare, de părintească îngrijire față de cei mici și mulți, și față de cei mari și temuți: Pătrașcu-cel-Bun. Venise după un Mircea Ciobanul, vrednic să i se zică cel Rău, după un cârmuitor prin groază, care stăpânea boierimea, cea cu dulamă și cea cu rasă, desființând-o prin măceluri ce-i umpleau de bucurie sufletul hain. Bunătatea se păru încă mai senină după această furtună, care stingea viețile și risipea în străinătate pribegii.

² Memoriile lui Basta, redactate de Spontoni, sub titlul de: „*Historia della Transilvania, raccolta dal cavalier Ciro Spontoni e registrata dal cavalier Ferdinando Donno*”, Veneția, 1638, p. 172. Cf., asupra cărții, Iorga, *Documente nouă, în mare parte românești, relative la Petru Șchiopul și Mihai Viteazul*, extras-din „*Memoriile Academiei Române*”, București, 1898, p. 54, nota 2. O scrisoare rămasă inedită dovedește că avem a face cu Memoriile lui Basta.

³ Odobescu, Raport asupra mănăstirii Călușul, în *Mem. Acad. Rom.*, seria I, X, planșe; produse în parte de Tocilescu, *Familia lui Mihai Viteazul*, ed. a 2-a, 1880. Cf. publicația mea *Portretele Domnilor români*.

Tatăl lui Mihai Viteazul nu goni pe nimeni, nici pe cel mai de aproape prieten al dușmanului său de moarte. Venise și el, firește, cu boierii săi, care erau din familii mari și vechi ale țării, cei mai mulți din ei. Dar, cât despre aceasta, nu respinse pe niciunul din sfințicii trecutului. Ba încă el spuse cel dintâi vorba de pace, el trimise răvașele, cu făgăduieli și soli cu jurăminte de asigurare, între care soli pe însuși „Vlădica” țării.

Acest om bun nu era însă un blăjin, cu sufletul slab și fără iubire pentru luptele prin care atunci se arăta energia omenească. După porunca Împăratului său din Constantinopol, el intră în Ardeal și lucră pentru așezarea din nou în Scaun a Crăiesei Isabela. Și el ca și fiul său străbătu pasurile ardelene, intră ca biruitor în cetăți cu porțile deschise, și aduse poate o mângâiere trecătoare iobagilor din neamul nostru, care-și ridicau de pe țarini fruntea obosită pentru a vedea trecând un Domn român sub steaguri învingătoare.

Știa meșteșugul să asculte poruncile stăpânului fără a face prea mare pagubă vecinilor, în țara cărora trebuia să lupte pentru regină. La Poartă era privit ca un bun îndeplinitor al dorințelor împărătești – pe atunci nu era, încă obiceiul stoarcerilor de bani fără îndreptățire – și, cu toate zvonurile de înlocuire care circulau în primavara anului 1557, el ar fi fost lăsat poate să domnească mai multă vreme din partea aceasta. În țară, boierimea aproape toată era pentru o îndelungată stăpânire a lui, ceea ce ar explica marelă măcel săvârșit de Mircea, îndată după întoarcerea lui. Știm că, după multe stăruințe, Pătrașcu izbuti să aducă în țara pe Stănilă, un mare ajutor al lui Mircea, pe care, „Stanislav Comisul”, îl vedem trimes în Ardeal cu solul turc, Mezet Voevod, în 1553. Tovarășul cu acest prilej al influentului, boier, Ioan Pitarul, ajunsese îndată agentul Voevodului celui nou în străinătate.

Divanul lui se deosebește simțitor de adunătura de necunoscuți ce încunjură, mai ales în a doua Domnie a lui, pe Mircea Ciobanul. În fruntea-i, mai presus de Ban, al cărui nume nu ni se dă în documentele lui Pătrașcu, stă atotputernicul Vornic Socol, boier neobișnuit, care, în legături cu ambasadorul francez de la Constantinopol⁴, e socotit de Turci în stare să-și trimeată

⁴ Pătrașcu el însuși, închis în Bagdad – Radu Paisie, tatăl său, departe într-un exil egiptean – fusese liberat în timpul campaniei lui Soliman-cel-Măreț din Persia și făcut Domn prin stăruințele ambasadorului francez d'Aramont.

Domnul înapoi la Poartă, și să-lucidă, dacă se împotrivesc. E fiul lui „Hamza Benga” și, înainte de a conduce Domnia lui Pătrașcu, el a pus la cale pe aceea, de câteva luni numai, a lui Radu-Vodă din 1552-33. De atunci, a tot fost în pribegie, peste munți, și Pătrașcu l-a chemat și pe dânsul ca pe mulți alții, pentru a fi bine sfătuit și încunjurat de oameni cu vază. Și, venind el, Socol pare să-și fi adus și un frate, Spătarul Startci al acestei Domnii, care și el era al „Bengăi”.

Tudor, Mare-Logofăt, e, după cât se pare, Vistierul lui Radu Ilie, și el se credea așa de strâns legat de soarta partidului, încât nu îndrăzni să vie la Mircea-Vodă și încă în 1559, doi ani după ce murise Pătrașcu, el rătăcea pe la Bistrița Ardealului. Nu știm cine erau cei doi Radu, Paharnicul și Stolnicul, dar Radu Clucerul, om căruia i se încredință isprăvnicia Scaunului în lipsa lui Vodă, era un fruntaș al țării, un boier avut și harnic, începătorul mării Goleștilor.

Cum se vede, acest Domn care cărmuia cu boierii unui hain și cu ostași, înfățișa simțitor mai mult decât acel pe care-l înlocuise, voința boierilor de țară. Dar nu-i era sortit să steie multă vreme în fruntea lor. Încă din 1557, după întoarcerea sa din Ardeal, el era bolnav, și-l vedem mergând la munte pentru un aer mai bun; aici i se trimite din Sibiu un „doctor în medicină”. Nu se poate asigura că a fost la mijloc otrava lui Socol, care n-avea nimic de câștigat cu alt Domn și care nu voia Domnia pentru sine, cum s-a dovedit pe urmă; dar boala lui Pătrașcu nu fu învinsă de meșteșugul învățatului doctor sas. La sfârșitul anului, era temere în Ardeal să nu năvălească iarăși muntenii, și ștafete porneau din orașe în toate părțile. Vești sosiră că în adevăr oștile s-au pus în mișcare, că înaintea lor merge Radu Clucerul, că au ajuns acum dincolo de pasuri, că sunt la Tâlmăciu, la Șelimber, unde era să răsară pentru noi, după vreo patruzeci de ani, un soare de biruință. Apoi oamenii Domnului se văzură întorcându-se în grabă înapoi, părăsindu-și toate gândurile de luptă. Ceva însemnat se întâmplase în Țara-Românească: pe când armele sunau spre hotare, ștabela morții sosise la Voevod. El se stingea la sfârșitul lui decembrie 1557, și, pe când îl îngropau la Mănăstirea Dealului, un Domn vechi se ridica iarăși prin voia lui Socol: Radu Ilie, zis și Vlad, iar, de

foarte departe, prin porunca Sultanului, pornea către Dunăre un Domn și mai vechi, Mircea Ciobanul, ca să se răzbune și să domnească.

Pătrașcu nu murea totuși fără urmași, dar niciunul din aceștia nu putea să-i ceară moștenirea. De mult, înainte ca tatăl său Radu Paisie să fi schimbat rasa de călugăr argeșean cu dulama domnească, el se căsătorise cu o jupâniță din neamul care s-a numit mai apoi al Bălenilor. Ea se chema Voica și numele ei se pomenește în unele întărituri din timpuri mai noi.⁵ Cu Voica el avu o fată, Maria, căreia, îndată ce norocul îi dădu tronul, el îi dăruiește satul Șegarcea de pe Jiu.

Știm și mai departe câte ceva despre această soră a lui Mihai Viteazul. Între boierii lui Pătrașcu-cel-Bun se afla și un Dragomir. E poate Armașul din 1552 al lui Mircea, și sub Domnul cel nou i s-a dat Vistieria, poate pentru că acesta avea o datorie față de dânsul. Mai aflăm, din socoteli ardeleni, și despre o judecată a lui cu sibienii. Când moartea lui Pătrașcu risipi în pribegie pe boierii lui din Divan și pe unii din ceilalți, Dragomir Vistierul, care nu-și va fi uitat acasă pungile birului și slujbelor domnești, se adăposti la Brașov, și cu acest prilej ni se spune în acele socoteli că el era „ginerele” Voevodului. Trebuie să fi luat deci în căsătorie, poate înainte de donația moșiei din Jiu, pe Domnița Maria.

Maria avu un fiu, Radu Postelnicul, caruia nu înțelegem pentru ce însușiri i s-a dat numele de Bidiviul. El se întâmpină sub Alexandru Mircea la 1569 ca unul din stăpânii moșiei Drăgoiești, pe care o vinde Banului Craiovei Dobromir, împreună cu mătușa sa, „Neața Logofeteasa din Drăgoiești”. Aceasta era văduva Logofătului Radu din Drăgoiești, tăiat de același Domn în cel dintâi an al cărmuirii sale, și avea drept asupra moșiei de la dânsul. Rămâne ca și Vistierul Dragomir să fi fost un Drăgoiescu, un frate al lui Radu, și „Bidiviul” a moștenit astfel pământurile tatălui său. Și Vistierul și Maria erau morți la această dată de 1569.

După moartea Voicăi, Pătrașcu-cel-Bun s-a mai căsătorit odată, într-o vârstă mai înaintată, fiind Domn acum. Data ni-o

⁵ În documentul 97/LXXIX de la Academia Română, copie după o traducere din slavonește, Matei Basarab dă din parte-i, la 21 septembrie 1632, când se lupta pentru Domnie, satul „Răduleștii ce se cheamă Căcați, din județul Prahova”, lui Ivașco Vornicul Băleanu. Acesta arătase că satul „fost-au de moștenire mai dinainte vreme al strămoșului lui... Apoi l-au fost dat zestre domnii Voicăi, Doamna răposatului Pătrașcu Voevod”.

sun socotelile sașilor de peste munți, care trimeseră la „nunta Voevodului” vecin obișnuitele daruri ce se făceau la ai noștri: postavuri șai și altele, căciuli, cuțite, o sabie, lucruri de mâncare. La 27 ianuarie 1555 porniră darurile din Sibiu, iar cele din Brașov peste o săptămână, la 5 februarie.

Din același izvor aflăm și cum îl chema pe socrul bătrânului mire: „Radu Logofătul”. E același ca și „Radu Logofătul” care e rugat să se întoarcă în țară, din pribegia sa ardeleană, în 1554 și care pleaca din Sibiu la 2 iunie. Dintr-un act judecătoresc știm și mai multe despre dânsul. Tatăl său era Tudor Logofătul, în care trebuie să vedem o jertfă a lui Radu Paisie, pe unul dintre boierii tăiați de acesta. Tudor mai avuse încă doi fii, Pârveu Pârcălabul și Vlad Comisul, care rămaseră în țară, sub Mircea Ciobanul, care dădu înapoi familiei moșia părintească: Pătrașcu introduse în Divanul său, ca Mare-Comis, pe Vlad. Singur Radu rămase în străinătate, căutând până târziu dreptate într-o afacere a tatălui său. Alte fete ale lui se căsătoriră cu boieri în țară.

„Voevodeasa” cea tânără *șinu Scaunul* în 1556, împreună cu Radu Clucerul; în timpul cât lipsi soțul ei dus la război. Moartea lui Pătrașcu o aruncă în pribegie. Ea apare la Brașov, la Cluj, la Sas-Sebeș, la Sibiu, căutând sprijin la Curtea ardeleană sau dreptate înaintea magistraților sași. Apoi i se pierde urma. Despre vreun copil născut din această căsătorie, nu se vorbește nimic.

*

Dacă Pătrașcu n-a avut astfel decât un singur coborător legitim, pe Maria, cinci alții: patru băieți și încă o fată, i se nascură din relații întâmplătoare, înainte de Domnie sau după.

Cel mai mare dintre fiii lui Pătrașcu-cel-Bun ne e foarte puțin cunoscut. În 1574, pe când oștile muntene căutau să răpuie pe Ioan-Vodă al Moldovei, care se făcuse dușmanul Împăratului păgân, pribegi munteni adăpostiți peste Milcov veneau la București cu un Vintilă-Vodă, fiul, probabil natural, al lui Pătrașcu, care Vintilă fusese un timp în Ardeal. El ocupă Scaunul și-l ținu patru zile, dar Domnul cel vechi se întoarse cu oastea, îl bătu și, ucigându-l, îi așeză capul pe poarta cetății.

Încă de la 1579 apărea la Curtea franceză, unde se primeau bine vânțurătorii de lume, numai să fie cu o înfățișare plăcută și meșteri în cuvinte, un fiu de Domn român: era frumos, cu înfățișarea

măreață, înalt și puternic, dar mlădios în mișcările sale. Avea părul lung, lăsat pe umerii de voinic, ochii vioi și plini de farmec; vorba-i era măiastră în limbi pe care e o mirare că putea să le știe așa de bine: italienește, în care scria versuri cu avânt, latinește, poate și franțuzește. Alcătuia cu dibăcie scrisori cu subțiri complimente și cugetări filosofice, le pecetluia cu o pecete care purta vulturul încoronat având crucea în plisc, soarele și luna de o lăture și de alta, și numele său princiar, într-o elegantă caligrafie, cu liniile lungi și aplecate: „Petru Dimitrie, Domn și moștenitor al Valachiei-Mari”. Celor ce-i puteau fi de ajutor în acea clipă de pribegie îndepărtată sau într-un viitor de candidat la coroană, el le spunea minunate lucruri despre neamul său mare și trecutul de suferinți din care venea: cum tatăl său, Pătrașcu Voevod, fusese „Domn natural al Țerii-Românești”, cum îl trimisese la Constantinopol ca ostatec, la vârsta de zece ani abia, cum rămăsese orfan între străini și dușmanii neamului său îi luaseră țara „prin mijloace foarte nedrepte și drăcești”, cum nu voiau să i-o lase nici acuma când ajunsese la anii când să poată domni, cum turcii îl purtaseră, ca pe unul ce nu avea sprijin, prin Siria și Arabia, prin „multe cetăți și castele din Asia”, timp de paisprezece ani, cum „iubirea de patrie” îl făcuse în sfârșit să fugă din Damasc, gândindu-se înainte de toate la purtătorul „Coroanei preacreștine”.

Între aceste spuse erau multe de care trebuie să zâmbim astăzi: Țara-Românească nu era un Stat cu moștenirea tronului hotărâtă prin legi, Petru, așa de frumos și de tânăr încă în 1589, după ce stătuse Domn și-și pierduse Scaunul, nu putea să aibă „zece” ani la 1554, vând fusese numit tatăl său, și de la moartea lui Pătrașcu-cel-Bun se strecuraseră mai mult de „paisprezece” ani. Dar cei cărora le vorbea cu un farmec atât de convingător, cu atâta durere în strălucitorii lui ochi, crezură toate și scriseră la Poartă scrisori după scrisori pentru a se goni din Țara-Românească uzurpatorii și a se aduce la locul ce i se cuvenea de drept pe moștenitorul legiuit, pribeag prin voința celor răi. Astfel capătă el, în 1583, după lungi stăruințe ale francezilor, tronul muntean în care până atunci se perindaseră doi fii și un nepot al lui Mircea Ciobanul: Petru, fiu legitim, Alexandru, copil din flori și Mihnea, „coconul” acestuia din urmă cu Doamna Ecaterina.

Că Petru, căruia i s-a zis Cercel, pentru podoaba pe care o

împrumutase de la curtenii eleganti, afemeiați ai dezgustătorului Henric al III-lea, „rege al Franciei și al Poloniei”, că această neobișnuită creatură franceză între Domnii români era fiul lui Pătrașcu-cel-Bun, nu se poate tăgădui cu temei. Dar între stăpânirea lui de trei ani și între stăpânirea de patru ani a tatălui nu e nicio legătură, cum s-ar fi întâmplat, desigur, dacă el ar fi fost un fiu legitim al acestuia, cunoscut prietenilor de odinioară ai lui. De altminteala aceștia se împrăștiaseră sau trecuseră, ei și, după dâșii, urmașii lor, la alți stăpâni. În vara anului 1558, Socol, cerut cu stăruință de turci, fusese trimis de „Crăiasă” la Constantinopol, împreună cu Domnul pe care încercase să-l impună, și pierise înecat, cu toate asigurările ce se dăduseră că i se va cruța viața. Dintre fiii lui, unul, purtând același nume, luă pe una din felele Chiajnei, văduva lui Mircea Ciobanul; despre altul, Radu, spune Cronica țării că ar fi fost omorât într-o revoltă. Radu Clucerul murise și trăia numai văduva lui, Caplea, dar fiii ei, oameni cu o trecere deosebită, Ivașcu și Albul, erau cei mai credincioși boieri și luptători ai familiei lui Alexandru Mircea. De aceia Cercel își culese Curtea unde găsi cine să-l ajute; între cei ce o compun găsim pe un fugar de la Alexandru-Vodă, Miroslav, acum Mare-Logofăt, iar, încolo, tot nume necunoscute.

Ca de obicei, și în această Domnie se culeseră biruri mari și se tăiară boieri, poate nevinovați, printre care Banul Craiovei Dobromir, care cumpăraseră de la Neacșa din Drăgoiești moșia Voinigeștii și fusese de la un timp în capul Divanului domnesc al neamului dușman. Apoi veni mazilia, din seninul siguranței, în urma unor intrigii; Petru-Vodă nu era un rob ascultător al împăratului turcesc, cum se arătaseră totdeauna Mirceștii, și un drum la Constantinopol nu i se părea tocmai sigur. El trecu munții în Ardeal, ca un Voevod în fruntea oștilor, și nu ca un fugar, fu prins, despuiat și închis aici între creștini; fugi, se arătă iarăși în Apus, jucând, cu mult mai puțin succes, vechiul rol de om frumos și de moștenitor nedreptățit, ajunsese la Constantinopol, cu scrisori și făgăduieli, care fură ușor învinse de banii pe șin ai lui Mihnea, și-și sfârși zilele zbuciumate în Bosfor, înecat pe furiș, precum fusese cu treizeci de ani înainte alt ocrotit al ambasadorului francez Radu-Vodă, urmașul de „opt zile” al lui Pătrașcu-cel-Bun. Trupul său umplut cu paie fu adus în Moldova unui rival, Aron-Vodă.